

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Förskollärarytbildning Utbildningsvetenskap
HT 2019
Fakulteten för lärarutbildning

”Utan omsorg är man ingenting”

En kvalitativ studie om förskollärares
resonemang kring omsorgsbegreppet i
förskolan.

Jenny Nordgren och Emma Rossander

Författare

Jenny Nordgren och Emma Rossander

Titel

"Utan omsorg är man ingenting" – En kvalitativ studie om förskollärares resonemang kring omsorgsbegreppet i förskolan.

Engelsk titel

"Without care you are nothing" – A qualitative study of preschool teachers reasoning about the concept of care in preschool.

Handledare

Lena Bäckström

Examinator

Hilma Holm

Sammanfattning

Detta examensarbete har haft som syfte att studera förskollärares resonemang om omsorg som begrepp och hur omsorg och lärande kan kopplas till utbildningen. Avsikten med studien har även varit att jämföra om barns ålder spelar roll för förskollärarnas resonemang kring omsorgsbegreppet. Studien har utgått från en kvalitativ forskningsmetod där åtta förskollärare intervjuats för att få svar på syfte och frågeställningar. Resultatet som framkom utifrån intervjuerna har analyserats och tolkats med hjälp av litteratur och tidigare forskning. Det relationella perspektivet har varit utgångspunkt genom hela studien och blev även synligt i resultatet. Förskollärarna resonerade kring hur de ser på omsorgsbegreppet och hur begreppet kan kopplas till utveckling och lärande. Något som framkom i studien var att omsorgsbegreppet är komplext att beskriva, att majoriteten av alla intervjuade förskollärare har svårt för att se omsorg ur ett helhetsperspektiv och att det finns många likheter men färre skillnader i förskollärarnas resonemang kring hur omsorgsbegreppet talas om beroende på barns ålder.

Ämnesord

Omsorg, lärande, utveckling, helhetsperspektiv, relationell pedagogik

Förord

Vi vill börja med att tacka alla förskollärare som deltagit i studien och som låtit oss utföra den på deras arbetsplatser. Utan er hade studien aldrig varit möjlig att utföra. Vi tackar även förskolläraren som deltog i vår pilotstudie. Med din hjälp kunde vi formulera passande intervjufrågor till studiens syfte och frågeställningar.

Vår utgångspunkt med studien har varit att lyfta omsorgsbegreppet då vi anser det vara relevant i allt arbete inom förskolan. Vi vill med denna studie påpeka att förskolors omsorgsarbete bör ses ur ett helhetsperspektiv och att omsorg inte har att göra med om barn är ett eller sex år utan omsorg ska ses som ett verktyg i allt som rör förskolans utbildning. Vår önskan är att pedagoger på olika förskolor ska kunna använda vårt examensarbete för att få nya infallsvinklar på hur ett omsorgsarbete kan bedrivas. Vårt examensarbete hoppas vi även kommer att vara till hjälp för att kunna se omsorg, utveckling och lärande som en helhet. Kanske kan denna studie vara till hjälp i fortsatt arbete mot läroplanens strävansmål.

Vi vill slutligen rikta ett stort tack till varandra, för gott samarbete och för att vi stått ut med varandra under intensiva veckor, där vi delat inte bara tankar kring omsorg utan även allt annat som livet har att erbjuda.

Innehåll

1. Inledning	6
1.1. Bakgrund	6
1.2. Syfte och frågeställningar	7
2. Litteraturgenomgång med forskningsöversikt	7
2.1. Omsorg	7
2.1.1. Omsorg då till nu	8
2.2. Omsorg i förskolans läroplan	9
2.3. Omsorg och lärande i förskolan.....	10
3. Teoretiskt perspektiv	11
3.1. Relationell pedagogik	11
4. Metod.....	12
4.1. Val av metod.....	12
4.2. Urval	13
4.3. Genomförande	14
4.3.1. Pilotstudie	14
4.3.2. Genomförandet av intervjuerna	15
4.3.3. Bearbetning och analys.....	15
4.3.4. Kategorisering av resultat.....	16
4.4. Metodkritik	16
4.5. Etiska överväganden.....	17
5. Redovisning av resultat.....	18
5.1. Omsorgsbegreppet i förskolan.....	18
5.1.1. Definitioner av omsorgsbegreppet.....	18
5.1.2. Omsorgens syfte	19
5.2. Omsorg och lärande.....	19

5.2.1. Barns lärande	19
5.2.2. Helhetsperspektiv	20
5.3. Jämförelser i omsorgsarbetet	21
5.3.1. Omsorgsarbetets likheter och skillnader	21
5.4. Sammanfattande analys av resultat.....	22
6. Diskussion.....	23
6.1. Slutsats.....	27
6.1.1. Vidare forskning	28
7. Referenser	29
Bilaga 1	
Bilaga 2	

1. Inledning

Läroplanen för förskolan uttrycker att lärande och utveckling tillsammans med omsorg ska bilda en helhet (Skolverket 2018). Utbildningen ska präglas av en helhetssyn på varje barn och utgå från ett barnperspektiv där det skapas en trygg, rolig och lärorik miljö för alla deltagande barn (Eidevald, Engdahl, Frankenberg, Lenz Taguchi & Palmer 2018). I den nya läroplanen för förskolan har omsorg som begrepp fått ett större utrymme än i tidigare versioner. Begreppet har införts på flera ställen och omsorg ingår nu i utbildningens alla delar. Utbildningen ska innehålla omsorg och alltid relateras till utveckling och lärande (Skolverket 2018).

1.1. Bakgrund

I 8 kap. 2§ av skollagen (SFS 2010:800) uttrycks det att alla barn är i behov av en trygg omsorg för att kunna lära och utvecklas. För att kunna ge barn omsorg och förstå barns bästa så behövs det utformas relationer till varje barn för att sätta sig in i och förstå vad barn behöver. Omsorg kan inte ges om det inte finns trygga relationer eller tillit mellan pedagog och barn och det blir på så vis nödvändigt för pedagoger att vara lyhörda för vad varje barn behöver (Noddings 2012a). Noddings (2012a) och Josefson (2018) menar att relationer och omsorg är viktiga aspekter i lärande och att barns ålder inte har betydelse.

Palmér, Henriksson och Hussein (2014) skriver att omsorgsbegreppet ofta fastnar i rutinsituationer såsom att ge barn mat, byta deras blöja och se till att de får vila. Aspelin (2016) talar om att omsorg innefattar dessa rutinsituationer men att det även handlar om det genuina och etiska förhållningssätt som varje pedagog bör sträva efter i mötet med varje barn. Vi instämmer och anser därför att det är viktigt att undersöka hur det resoneras kring omsorgsbegreppet i förhållande till barns lärande ute i svensk förskola. Begreppet bör inte fastna vid de praktiska handlingarna, utan begreppet borde tas ett steg längre, integreras och bli en central del av utbildningen (Josefson 2018).

Vi vill betona att omsorgsuppdraget bör lyftas fram mer och förstås som en helhet i utbildningen av barn i förskolan, oavsett om det handlar om de praktiska handlingarna som vid rutinsituationer eller att integrera omsorgsbegreppet i barns utveckling och

lärande. Lärande förstås, utifrån läroplanen för förskolan, som en pågående process där barns lärande sker hela tiden, i varje möte och i alla situationer (Skolverket 2018).

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet är att studera omsorgsbegreppet, där vi vill undersöka hur förskollärare diskuterar omsorg och lärande ute i verksamheten samt jämföra hur de talar kring omsorgsbegreppet i förhållande till barns ålder. Forskningsfrågorna formuleras som:

- Hur beskriver förskollärare omsorgsbegreppet?
- Hur resonerar förskollärare kring omsorgsbegreppet i förhållande till barns utveckling och lärande?
- Finns det likheter och skillnader i hur förskollärare resonerar kring omsorgsbegreppet beroende på om de talar om yngre eller äldre barn?

2. Litteraturgenomgång med forskningsöversikt

I litteraturgenomgången redogörs det för relevant litteratur och forskning som ligger till grund för studien. Detta presenteras under följande rubriker: omsorg, omsorg då till nu, omsorg i förskolans läroplan och omsorg och lärande i förskolan. Vid sökning av relevant forskning, gällande omsorg kopplat till lärande i förskolans verksamhet, gjordes sökningar både på svenska och engelska och tillgången upptäcktes vara begränsad. Studentlitteratur har använts till hjälp för att hitta tidigare forskning. Vi är medvetna om att rubriken omsorg i förskolans läroplan inte är forskning men anser den ändå viktigt för studien och finns därför med i litteraturgenomgången.

2.1. Omsorg

Omsorgsbegreppet har många olika definitioner, förekommer i olika sammanhang och får därför olika innebörder. Omsorg kan bland annat betyda noggrannhet, att handlingar utförs varsamt och begreppet förknippas ofta med omtanke och kärlek (Halldén 2016). Begreppet omsorg kan även betyda ”att sörja för”. Detta handlar om att ta hand om individer som inte är kapabla att ta hand om sig själva, till exempel nyfödda. På förskolan handlar omsorg både om rutinsituationer och om barns lärande (Eidevald & Engdahl 2018). Josefson (2018) menar att synen på omsorgsbegreppet, i förskolan, kan ses ur två olika perspektiv. Ur det ena perspektivet handlar det om rutiner, att barn får sina behov

tillgodosedda och ur det andra perspektivet handlar det om att inta ett etiskt förhållningssätt i mötet med andra. Omsorg handlar om att ta hand om någon, med respekt, och att se jämlikt på varandra då alla människor har grundläggande behov som måste tillgodoses (Halldén 2016). Omsorg är viktigt i förskolan och omsorgsbegreppet är ofta kopplat till trygghet, där tryggheten i omsorg är en förutsättning för att barn ska kunna utvecklas och lära (Eidevald & Engdahl 2018). Enligt Halldén (2007) symboliserar begreppet omsorg den relation som finns människor emellan och i verksamheten.

Omsorgsbegreppet kopplas ofta samman med mänskliga relationer där omsorg ses som ett av människans grundvillkor (Aspelin 2018). Ett barn som föds är helt beroende av omsorg, att någon är nära och ser alla nödvändiga behov. Utan en naturlig omsorgshandling, som synliggörs av bland annat kärlek, omtanke och mat, så kommer ett nyfött barn att dö (Eidevald & Engdahl 2018). Aspelin (2018) talar om liknande men betonar att det inte endast är barn som är i behov av omsorg utan att alla människor, genom hela livet, behöver omsorg. Omsorg gör att en människa mår bra, utvecklas och överlever.

2.1.1. Omsorg då till nu

Förskolans historia är lång och mycket har hänt under de senaste åren, inte minst om man ser till omsorgsbegreppet. År 1854 kom den första barnkrubban till Sverige. Till en början var det en plats där barn lämnades när föräldrarna skulle arbeta, och sågs mest som barnpassning (Westberg 2019). Engdahl & Ärlemalm-Hagsér (2015) skriver att dåtidens verksamhet hade ett innehåll som bestod av lek, måltid, vila och sysselsättningar. Även om måltid och vila kan kopplas till omsorgsbegreppet så var det inget som benämndes som omsorg utan det sågs mer som grundläggande behov som var nödvändiga för barns överlevnad. Westberg (2019) menar att dåtidens verksamhet inte var pedagogisk utan den fokuserade mer på att lära barn att uppföra sig och fungera i samhället. Under tidigt 1900-tal etablerades sedan barnträdgården i Sverige vilket innebar en pedagogik som innehöll både hushållssysslor och lek. Barnträdgårdarna hade inte mycket likhet med skolans verksamhet.

Efterhand ökade behovet av barnomsorg och det började ses mer till varje barn och deras behov. Detta innebar att verksamheten skulle stödja barns utveckling och lärande samt erbjuda alla barn en god barndom. Det fanns nu även möjlighet för föräldrarna att

kombinera föräldraskapet med yrkesrollen. Så småningom kom verksamheten att bygga på pedagogik och omsorg och lärandet skulle ske med fokus på relationer (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér 2015). I samband med att förskolan blev en del av skolväsendet, blev det ännu viktigare att framhålla att omsorg och lärande ska ses som en helhet. För förskollärare blev professionen viktigare och idag framhålls det att förskolan är en del av utbildningen och inte en institution för barnpassning (Josefson 2018). Då grunden för det livslånga lärandet läggs i förskolan är förskolan idag en plats för alla där alla barn bör synas, får vara som de är och involveras i verksamheten (Halldén 2016).

2.2. Omsorg i förskolans läroplan

Den 1 juli 2019 trädde en ny läroplan i kraft i Sveriges alla förskoleverksamheter. Den nya läroplanen för förskolan lägger mer fokus på omsorg än vad som gjorts i tidigare versioner (Skolverket 2018; Skolverket 2019). I både den reviderade och den nuvarande läroplanen redogörs det för att omsorg, utveckling och lärande ska bilda en helhet. I den nya läroplanen för förskolan definieras och förtydligas omsorgsbegreppet och det beskrivs nu i förhållande till bland annat miljö och till förskollärares bemötande och förhållningssätt. Det förtydligas även att hela verksamhetens arbete ska genomsyras av omsorg och av ett omsorgsfullt lärande där tillit, trygghet och lyhördhet i bemötandet är centralt (Villanueva Gran 2018; Skolverket 2019).

Förskolan ska erbjuda barnen en trygg omsorg och har en viktig roll för att bidra till att grundlägga barnens trygghet och självkänsla. Utbildningen ska präglas av omsorg om barnets välbefinnande och trygghet [...]. [...] Utforskande, nyfikenhet och lust att leka och lära ska vara grunden för utbildningen. Den ska präglas av att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet [...] (Skolverket 2018, s. 10, 13).

I den nya läroplanen för förskolan har fostran tagits bort och ersatts med omsorg och genom den nya läroplanen skapas förutsättningar till att hålla förskolans kvalitet hög och fortsätta utveckla utbildningen (Skolverket 2018). Förskolläraren ska se till att läroplanens mål följs, vilket medför att alla barn som verkar inom förskolan ska få en likvärdig omsorg och utbildning samt ett likvärdigt lärande. I läroplanen betonas förskollärares ansvar att erbjuda alla barn en god omsorg med en väl övervägd dagsrytm mellan aktivitet och vila. Att bli trygg i gruppen och känna tillit är även förutsättningar som förskolläraren ska erbjuda varje barn (Skolverket 2018).

2.3. Omsorg och lärande i förskolan

Omsorg utgör en central del i all utbildning och lärandet förutsätter att det finns uppriktiga relationer mellan barn och pedagog (Aspelin 2016). Även Halldén (2007) betonar vikten av omsorg som själva förutsättningen för att kunna lära och för att kunna möta världen med rätt förutsättningar. I dagens förskola förekommer ofta omsorg och lärande tillsammans genom begreppet *educare*, där *edu* står för utbildning och *care* för omsorg (Halldén 2007). *Educare* blir i förskolans verksamhet ett synsätt där utbildning och omsorg integreras och fungerar som en helhet. Detta bidrar till möjligheter att skapa lekfulla, trygga och lustfyllda lärandesituationer (Eidevald et al. 2018). Omsorg är alltså en del av förskolans pedagogik och pedagogik är en viktig del för omsorg, allt hör ihop (Persson & Gustafsson 2016). Enligt Eidevald och Engdahl (2018) har omsorg åsidosatts då utbildningen blir mer och mer kunskapsinriktad. Även Aspelin (2016) menar att omsorg som begrepp fått en mindre innebörd i utbildningen och att lärande och undervisning istället betonas mer. Oftast diskuteras inte omsorg i förhållande till förskolans utbildning eller till förskollärarprofessionen. Skolinspektionen (2018) har undersökt bland annat omsorgsarbete i utbildningen och har upptäckt flera brister. Det har till exempel upptäckts att förskolorna de granskat inte erbjuder alla barn samma förutsättningar vad gäller omsorg.

Förskolläraren har en grundläggande roll i verksamheten och ska se till att all utbildning fungerar som en helhet. Det ingår i professionen att göra omsorg till en viktig del i verksamheten där förskolläraren bör ha ett förhållningssätt som är inkluderande, lyhört och bekräftande (Halldén 2016). I förskolan bör en pedagogik som hjälper barn att förstå sin egen situation användas. Barn bör även lära sig att utveckla sin empatiska förmåga för att kunna sätta sig in i andras situation (Persson & Gustafsson 2016). Barn bör ses som kompetenta och någon att utforska, upptäcka och lära tillsammans med. Som förskollärare handlar lärande omsorg om att faktiskt bry sig om varje barn, att bry sig om arbetet med alla barn och att vara närvarande, vilket gör att barn kommer längre i utbildningen, i sitt lärande och i sin utveckling (Löfdahl & Folke-Fichtelius 2015). Persson och Gustafsson (2016) skriver att otrygga barn får problem med lärandet och därför måste förskolläraren, och alla som ingår i arbetslaget, arbeta för att alla barn mår bra och har det bra.

3. Teoretiskt perspektiv

Här redogörs det för det teoretiska perspektiv som kommer att användas i analys och diskussion. Relation, empati, kommunikation och möte är de begrepp som kommer att belysas för att få svar på syftet.

3.1. Relationell pedagogik

Relationell pedagogik är en teori som skildrar ett synsätt på utbildning där det som utspelas mellan människor står i centrum. Relationell pedagogik bygger på en helhetssyn där omsorg, utveckling och lärande integreras. Grundläggande för att lärande och utveckling ska ske är omsorgsfulla relationer, vilket förutsätter ett möte som är genuint och personligt där fokus läggs på kommunikation och samspel mellan individer (Aspelin 2013). Begreppet relation definieras av förbindelse eller anknytning och innebär att minst två parter är sammankopplade (Aspelin & Johansson 2017). Lilja (2013) skriver att en god relation bygger på omsorg om den andre. Det är även viktigt att det finns empati, förtroende, närvaro och uppmärksamhet för att relationen ska vara sund. Noddings (2012b) talar om omsorgsetik som grundar sig i att skapa och bevara omsorgsrelationer, se till den andres nuvarande behov och att det krävs ett ömsesidigt förhållande mellan den som ger och får omsorg. Omsorgsetik grundar sig i att den som ger omsorg bör vara öppen och lyhörd inför mottagarens behov (Noddings 2012b). Omsorgsetik grundar sig även i respons. Det är alltså viktigt att den som ger omsorg får bekräftelse av mottagaren, att mottagaren visar att omsorgen är önskad och behövd. Omsorgsrelationen är inte fullföljd om den inte blir bekräftad och det är en god omsorgsrelation som behövs för att kunna ta till sig och lära (Colnerud 2006).

Att inta ett relationellt perspektiv när det talas om utbildning innebär, enligt Aspelin och Johansson (2017), att ha ett antagande om att alla utbildningsfenomen bottenar i relationer. Talas det om utbildning inom den relationella pedagogiken så syftas det ofta på begreppet relationskompetens, även kallat pedagogiska relationer (Aspelin 2013). Utifrån Aspelin (2018) handlar relationskompetens om hur pedagoger bygger enskilda och personliga relationer med varje barn. Kärnan i relationskompetens handlar om att kunna skapa pedagogiska relationer till varje individ där kompetensen förstås i förhållande till begrepp som möten, relationer, empati och kommunikation. Det innebär att mötena bör vara genuina och utgå från känslor och behov. Inom förskolan är relationskompetens en central

förmåga som behövs för att verksamhetens kvalitet ska bli hög och för att utbildningens mål ska uppnås. Kompetensen behövs även för att förskolläraren ska kunna utföra omsorgsfulla handlingar och bygga goda relationer, som är viktiga i yrket. Relationskompetens handlar alltså om att bygga meningsfulla relationer i utbildningssyfte (Aspelin 2018). Aspelin (2018) talar vidare om att det knappast är möjligt att utveckla en kunskap som är varaktig och hållbar om den inte föregås av en relation uppbyggd av omsorg och tillit. En förskollärare som har en god relationell kompetens bör agera öppet och vara lyhörd för varje barn och för det som sker dem emellan. I relationell pedagogik kallas detta för ”mellanrum” eller “det mellanmänniska mötet”. Mellanrummet är alltid oförutsägbart och kan ske när och var som helst. Det är när mötet blir något extra, något mer än en vanlig kontakt, där man blir personlig och kommer nära varandra (Aspelin & Johansson 2017; Aspelin 2018). Mellanrummet kan ge förskolläraren möjligheter att möta barn utifrån deras förutsättningar, ta tillvara på varje barns intressen och erfarenheter. Mellanrummet kan hjälpa förskolläraren att rikta varje enskilt barn mot ett visst innehåll i undervisningen och därmed skapa ett fördjupat och utvidgat lärande (Aspelin 2018).

4. Metod

Här presenteras studiens val av metod, urval, genomförande samt etiska överväganden. Dessutom kritiserar den valda metoden under egen rubrik. I metoddelen benämns förskollärarna för respondenter när det refereras till litteratur.

4.1. Val av metod

Denna studie har utgått från en kvalitativ ansats med intervjuer som insamlingsmetod. Kvalitativ ansats symboliseras av ord och bygger på bland annat intervjuer med öppna frågor. Den utgår även från respondenters åsikter och tankar samtidigt som forskare har tolkningsmöjlighet, vilket gör att det kan förekomma skillnader i slutsatser och resultat trots att likadana frågor ställs till alla (Denscombe 2016). Den kvalitativa ansatsen lämpade sig bäst för studien då vi ville få en insikt i hur åtta förskollärare talar om och resonerar kring omsorg i förskolan, hur omsorg kopplas till barns lärande och om det fanns skillnader i hur förskollärarna resonerade kring omsorgsbegreppet beroende på om de talade om yngre eller äldre barn.

Utifrån den kvalitativa ansatsen valde vi att använda oss av semistrukturerade intervjuer, vilket gjorde att vi kunde få en inblick i respondenternas tankar, åsikter och erfarenheter och på så sätt få en bättre förståelse för hur det kan fungera ute i verksamheten (Stukát 2011). En semistrukturerad intervju innebär att få respondentens uppfattning och tankar om hur någonting verkligen är, och ser ut, vilket leder till att intervjuerna blir mer djupgående och att svaret, i förväg, inte kan förutses (Patel & Davidson 2011). Enligt Denscombe (2016) bör intervjuaren vara flexibel när det gäller i vilken ordningsföljd frågorna ställs, respondenten bör även ges möjlighet att utveckla sina svar och tala utförligt om dessa.

4.2. Urval

I denna studie skickades mail ut till rektorer på förskolor i närområdet. De två rektorer som återkopplade fortast ombads välja ut fyra förskollärare var som kunde tänkas vilja medverka i studien. Totalt valdes alltså åtta förskollärare, från två olika förskolor, ut för att delta i studien. Förskollärarna hade olika lång arbetslivserfarenhet, allt från sex månader till 30 år. Studien har utgått från verksamma förskollärare för att studiens trovärdighet och tillförlitlighet skulle bli högre än om den hade utgått från en blandad yrkesgrupp. Hälften av förskollärarna arbetade med yngre barn medan andra halvan arbetade med de äldre. I urvalet ingick förskollärare som hade kunskap och erfarenhet inom det valda området. Vi var medvetna om att dessa förskollärare kunde svara utifrån vad de trodde att vi ville höra och inte som de faktiskt tyckte och tänkte. Magne Holme och Krohn Solvang (1997) menar att om forskaren är medveten om att respondenterna kan försköna verkligheten så blir respondenterna ändå värdefulla för undersökningen då de har kunskap som är relevant i sammanhanget.

Det som definierar vårt urval är att vi använt oss av ett bekvämlighetsurval vilket innebär att förskolor och förskollärare som fanns nära till hands valdes ut. Bekvämlighetsurval är ett rimligt val när det finns en kortare tidsplan och när det behöver gå snabbt och enkelt. Det är ett av de alternativ som är mest fördelaktigt när det finns begränsade resurser. Bekvämlighetsurval kan sällan generaliseras eftersom människor plockas från ens direkta närhet och kan på så vis inte alltid stämma överens med den övriga populationen (Denscombe 2016). Denna studie utgår även från ett explorativt urval, vilket är vanligt i mindre kvalitativa forskningssammanhang när ämnen som är relativt outforskade ska

undersökas. Denscombe (2016) skriver att ett explorativt urval används i småskalig forskning. Forskningen behöver nödvändigtvis inte spegla populationen eller kunna generaliseras. I vår studie blev generalisering svårt då forskningen innefattade få förskollärares resonemang och därför inte kunde spegla alla verksamma förskollärare. Genom att använda ett explorativt urval ges det möjlighet till att få unika, intressanta och sällsynta aspekter i studien (Denscombe 2016).

4.3. Genomförande

När två rektorer medgivit godkännande att utföra studien på deras förskolor och när åtta förskollärare gått med på att medverka i studien lämnades ett missivbrev (se bilaga 1) ut till de berörda som vi fick påskrivna innan vi kom dit. Missivbrevet innehöll en kort presentation av oss själva och information om studien på ett övergripande plan då vi inte ville att förskollärarna skulle kunna läsa in sig på ämnet innan vi kom dit. Detta för att få så ärliga svar som möjligt. Missivbrevet innehöll även de etiska övervägandena. Därefter formulerade vi frågor till intervjuerna. Frågorna valde vi att lägga mycket tid på för att de skulle hålla god kvalitet och för att de skulle svara på vårt syfte. Vi valde att göra intervjufrågorna öppna, det vill säga frågor som inte hade givna svarsalternativ utan som kunde ge mer information än slutna frågor. Genom att det ställdes öppna frågor gavs förskollärarna möjlighet att reflektera och sätta ord på sina egna tankar.

4.3.1. Pilotstudie

Innan vi utförde intervjuerna med de utvalda förskollärarna utförde vi en pilotstudie, vilket innebär att frågorna testades på en förskollärare som inte kom att delta i studien. Pilotstudien utfördes på förskollärarens arbetsplats och spelades in via ljudupptagning. Detta gjordes för att kontrollera att frågorna fungerade till vårt syfte och för att vi skulle ha möjligheter till att ändra eller lägga till frågor innan de riktiga intervjuerna skulle genomföras. En pilotstudie lämpar sig bra för alla insamlingsmetoder och används för att bland annat kontrollera om frågorna är relevanta i förhållande till syftet. Genom pilotstudien kunde vi synliggöra eventuella problem som sedan kunde åtgärdas innan forskningen började (Denscombe 2016; Patel & Davidson 2011). Efter pilotstudien reviderades intervjufrågorna då det upptäcktes att komplettering behövdes. Vi tog bort irrelevanta frågor och lade till andra för att de skulle stämma överens med syftet. Till exempel kompletterades en fråga om yngre och äldre barn behöver lika mycket omsorg.

Detta gjordes för att vi ansåg att det behövdes mer resonemang kring hur förskollärare upplever sitt arbete beroende på om de talar om yngre eller äldre barn.

4.3.2. Genomförandet av intervjuerna

Efter pilotstudien togs åter kontakt med berörda förskollärare för att boka in tid för intervjuer. Förskollärarna, som hade olika lång arbetslivserfarenhet, fick delta i enskilda intervjuer där vi båda deltog. Intervjuerna tog cirka 15 minuter vardera. På första förskolan intervjuade en av oss medan den andra skötte ljudupptagningen och förde kompletterande anteckningar. På den andra förskolan bytte vi arbetsuppgifter. Ljudupptagning är en bra dokumentationsmetod när man vill kunna återge exakt vad som sagts under intervjun (Denscombe 2016). Vid intervjuerna ställdes likadana huvudfrågor till alla förskollärare. I vissa fall ställdes följdfrågor samtidigt som huvudfrågan för att underlätta för förskollärarna.

4.3.3. Bearbetning och analys

Vid den andra intervjun började en bearbetningsprocess hos oss genom att förskollärarens tankar jämfördes med den föregående förskollärarens. Genom att vi lyssnade aktivt och förde kompletterande anteckningar noterades skillnader omgående och det var här analysen tog sin början. Intervjuerna transkriberades, det vill säga omvandlades från ljud till text. Transkribering är en tidskrävande metod som ansågs användbar för att kunna återge intervjuerna så noggrant som möjligt och för att lättare kunna skriva fram ett resultat (Denscombe 2016). Vi transkriberade hälften av intervjuerna var och valde att transkribera intervjuerna i sin helhet, eftersom även det uttalade skulle synliggöras och kunna tolkas. Vi lade ingen vikt vid vem som transkriberade vad utan vi valde slumpvis ut intervjuerna som transkriberades. Transkriberingar kan utföras olika noggrant beroende på syftet men oftast omvandlas de talade orden till ett mer begripligt skriftspråk för att få ett enklare material att arbeta och analysera (Denscombe 2016). Alla transkriberingar jämfördes för att bli så likvärdiga som möjligt. Totalt generade alla intervjuer 35 sidor text, där varje intervju generade allt från tre till sex sidor. Transkriberingarna skrevs i Times New Roman, 12pkt med 1,5 radavstånd. Vid transkriberingen omvandlades talspråket till begriplig löpande text i de fall där det ansågs nödvändigt för att tydliggöra innehållet.

4.3.4. Kategorisering av resultat

Under analysen kategoriserades det insamlade materialet. Kategorisering innebär att materialets olika delar särskiljs och det undersöks om ord, fraser och resonemang återkommer i svaren (Denscombe 2016). Det transkriberade materialet skrevs ut för att vi lättare skulle få en överblick och kunna jämföra och granska innehållet. Materialet lästes igenom ett flertal gånger, vilket gjorde att likheter och skillnader kunde synliggöras. Resultatet relaterades till syftet och frågeställningarna och det framkom att förskollärarnas tankar i flera fall kunde kopplas till varandra, då samma ord och uttryck, men även skillnader i resonemanget, kunde utläsas. Resultatet placerades sedan in i tre övergripande teman: omsorgsarbetet i förskolan, omsorg och lärande samt jämförelser i omsorgsarbetet. Efter ytterligare bearbetning, där materialet analyserades djupare och delades in i mindre grupper utifrån förskollärarnas svar, framkom följande underkategorier: definitioner av omsorgsbegreppet, omsorgens syfte, barns lärande, helhetsperspektiv och omsorgsarbetets likheter och skillnader. Teman och underkategorier har omformulerats och blev definitiva först när resultatet var klart. Kontinuerligt har viktiga relationella begrepp så som relation, empati, kommunikation och möte varit utgångspunkt genom hela analysarbetet.

4.4. Metodkritik

Både kvalitativ och kvantitativ ansats har liknande syften. Båda ansatserna används för att undersöka hur samhälle, människor och institutioner handlar och påverkar varandra. Den huvudsakliga skillnaden är att i en kvalitativ ansats är forskarens uppfattning och tolkning central, något som inte kan eller bör omvandlas till siffror och mängder, vilket den kvantitativa ansatsen utgår från (Magne Holme & Krohn Solvang 1997). Denscombe (2016) förklarar att resultatet i en kvalitativ ansats inte kan garantera hög tillförlitlighet då det bygger på tankar, åsikter och tolkningar. En kvalitativ ansats kan heller inte reproduceras då människor, miljö och sammanhang inte kan upprepas. Då vår studie endast innefattade åtta förskollärares åsikter och tolkningar kunde vi inte dra generella slutsatser om hur alla förskollärare resonerar kring omsorgsbegreppet. Däremot har vi kunnat påvisa tendenser kring hur det skulle kunna resoneras kring omsorgsbegreppet i förskolan.

Om vi valt en annan insamlingsmetod än intervjuer, till exempel enkäter, hade resultatet kanske blivit ett annat. Med enkät som insamlingsmetod fås ofta fler svar då enkäter oftast skickas ut till fler respondenter. Svaren kan bli mindre utförliga än vid intervjuer där respondenter har mer utrymme att utveckla svaren (Magne Holme & Krohn Solvang 1997). Resultatet hade kunnat se annorlunda ut om förskollärarna fått förbereda sig på frågorna innan, vilket de inte fick i vår studie. Förskollärarna fick övergriplig information om vad studien handlade om, vilket skulle kunna ses som ledande under intervjun. Magne Holme och Krohn Solvang (1997) menar däremot att frågor som handlar om värderingar på något sätt alltid kommer ses som ledande. Vi diskuterade möjligheterna att komplettera intervjuerna med observationer då detta kunnat ge oss en inblick i hur förskollärarna arbetar med omsorg i förskolan och inte bara hur de resonerar kring begreppet. Detta hade kunnat ge studien ett mer omfattande resultat och även kunnat garantera en högre tillförlitlighet, men detta valdes bort för att tidsramen var begränsad.

4.5. Etiska överväganden

Vid forskning är det viktigt att förhålla sig till de forskningsetiska principerna som innefattar fyra huvudkrav. Informationskravet innebär att relevant information om studien presenteras för deltagarna. Deltagarna får även ta del av villkor för deltagande och det ska tydligt framgå att det är frivilligt att medverka och att avhopp i studien kan ske utan förklaring. Som deltagare måste samtycke till att medverka ges, vilket innefattas av samtyckeskravet. Konfidentialitetskravet innebär att deltagarnas anonymitet måste försäkras och att det endast är forskarna som ska ta del av information som utlämnas. Nyttjandekravet innebär en försäkran om att allt insamlat material endast används i forskningens ändamål och att materialet förstörs vid forskningens slut (Vetenskapsrådet 2017).

För att uppfylla de forskningsetiska principerna valde vi att skriva fram ett missivbrev som överlämnades till studiens deltagare. Vi berättade om hur studien skulle genomföras och i brevet begärde vi deltagarnas skriftliga samtycke till att delta i studien. Det förklarades även att deltagandet var frivilligt, helt anonymt och att det endast var vi forskare som skulle ha tillgång till insamlat material och att allt material skulle raderas och förstöras efter avslutad studie. I en forskningsstudie kan till exempel frågor och ämnen vara känsliga och därför är det viktigt att respondenten vet att alla frågor inte

behöver besvaras eller att rätten att hoppa av helt från studien finns (Denscombe 2016). I vår studie upplevdes inte frågorna som känsliga då samtliga förskollärare besvarade alla frågor, vilket kan ha att göra med att deltagandet var helt anonymt.

5. Redovisning av resultat

Resultaten kommer redovisas utifrån tre huvudteman: omsorgsbegreppet i förskolan, omsorg och lärande samt jämförelser i omsorgsarbetet. De tre huvudteman har följande underkategorier: definitioner av omsorgsbegreppet, omsorgens syfte, barns lärande, helhetsperspektiv, omsorgsarbetets likheter och skillnader. Resultatet avslutas med en kort sammanfattande analys.

5.1. Omsorgsbegreppet i förskolan

Detta tema följs av underkategorierna: definitioner av omsorgsbegreppet och omsorgens syfte.

5.1.1. Definitioner av omsorgsbegreppet

En övergripande del av förskollärarna relaterar omsorgsbegreppet till att ta hand om barn. Det finns skillnader i hur förskollärarna talar om omsorg då det talas om allt från praktiska handlingar till närhet, kärlek, trygghet och behov. Nästintill alla förskollärare lyfter barns behov som en viktig del i omsorgsbegreppet, där behoven kopplas till fysiska handlingar såsom kramar och närhet men även till emotionella känslor såsom kärlek och respekt.

Vissa behöver mer bara... ja kramas eller vara nära [...]

Ett flertal av förskollärarna anser trygghet vara det viktigaste när det talas om omsorg. Dessa förskollärare talar om att alltid finnas där och arbeta för att få barn att bli trygga, både i sig själva och i allt som rör verksamheten.

Endast ett fåtal av förskollärarna beskriver omsorg som en del av de praktiska vardagshandlingarna såsom blöjbyte, mat, vila och av- och påklädning när de ombads definiera omsorgsbegreppet.

[...] det första man tänker på så i förskolans värld det är ju det här med blöjbyte, av- och påklädning och mat och detta.

Att de får sina behov tillfredsställda; mat, sömn, ny blöja, en famn att krypa upp i [...]

Ett fåtal förskollärare kopplar omsorgsbegreppet till lärande och utveckling genom att höra ordet omsorg. Dessa förskollärare börjar, precis som övriga, att först koppla begreppet till fysiska och psykiska behov för att sedan landa i utveckling och lärande ju mer de talar om begreppet.

Men sen om man ska gå steget längre så har det faktiskt mycket med lärande och undervisning med att göra.

5.1.2. Omsorgens syfte

Enligt förskollärarna har omsorg en stor betydelse i förskolan men det är svårt för förskollärarna att förklara vad syftet med omsorg är och vilken betydelse den faktiskt har i förskolan. När frågan ställdes blev förskollärarna ställda och det visade sig att de hade svårt att sätta ord på vad de faktiskt menar när de talar om syftet och omsorgens betydelse.

Det har jag aldrig hört, syftet med omsorg... jaha du... Det har ju stor betydelse för de små barnen men även för de stora [...] det var en svår fråga du, syftet med omsorg...

I stort sett resonerar alla förskollärare om att omsorg är viktigt. Majoriteten av förskollärarna beskriver trygghet som omsorgens viktigaste syfte i förskolan men det finns en osäkerhet kring hur de ska förklara omsorgens och trygghetens påverkan av varandra. Förskollärarna stannar vid att nämna trygghet som betydelsefull, utan att egentligen kunna förklara varför den är viktig, genom att bland annat säga:

För jag tänker omsorg och trygghet, att det liksom går hand i hand och är inte barnen trygga på förskolan så är det rätt kört.

[...] då känner jag att det är viktigt att de får omsorg och trygghet och lite närhet av mig, eller ja, av alla i arbetslaget [...]

Fåtalet förskollärare resonerar kring sitt eget förhållningsätt. De beskriver att arbetet som förskollärare behöver innefatta en medvetenhet för vad varje barn behöver omsorgsmässigt för att kunna nå dem i verksamheten.

5.2. Omsorg och lärande

Detta tema följs av underkategorierna: barns lärande och helhetsperspektiv.

5.2.1. Barns lärande

Majoriteten av förskollärarna anser att barn behöver känna trygghet för att lära och att trygghet fås om pedagogen är engagerad och närvarande. Förskollärarna beskriver barns

lärande med begrepp så som nyfikenhet och lust. De redogör för att man som förskollärare bland annat behöver utgå från individen, öva och repetera innehåll, ha bra material och vara flexibel för att främja barns lärande. De talar även kring att förskollärare bör arbeta för att barn ska få en bra känsla under dagen för att skapa en vilja att lära.

[...] jag behöver ju vara närvarande för att barnen ska ha sin lust att lära, för är inte jag där med min omsorg och visar att jag bryr mig, att jag ser dig och att jag hör dig så får de ju aldrig någon lust och nyfikenhet att lära sig.

Får inte barnen omsorg och den här tryggheten så tror jag inte att de vill vara här och då tror jag inte att man kan lära dem heller utan då blir det mera tvång för dem att vara här... jag vill ju att det ska vara roligt för dem att komma hit.

En större del av förskollärarna poängterar vikten av att arbeta för att barn ska känna tillit till en, vilket grundas i ett närvarande förhållningssätt. En förskollärare förklarar att det i yrket krävs en flexibilitet och att kunna tänka om i planerade lärandesituationer för att anpassa sig efter individen och gruppens behov.

Det kan ju vara en dag som man kan ha ett bra upplägg men just den dagen fungerar det inte utan det blir för mycket stim och de är ledsna.

Vidare definieras lärande som något som sker under hela dagen, att förskolan lägger grunden för ett livslångt lärande och att lärande bottnar i barns tankar, intressen och erfarenheter.

5.2.2. Helhetsperspektiv

Det finns skilda uppfattningar om hur omsorg, utveckling och lärande kan förklaras och kring hur de hänger samman och bildar en helhet. Ett flertal förskollärare visar på en osäkerhet och blir ställda, de börjar tala osammanhängande och oklart när det kommer till helheten, vilket kan utläsas i följande citat:

Alltså för mig är det nästan självklart att det ska vara så, alltså jag tänker liksom att det är självklart men sen är det ju inte självklart för alla kanske i förskolan heller att man tänker i de banorna.

När förskollärarna, genom följdfrågorna, får möjlighet att resonera vidare om helheten och hur den syns i verksamheten framgår det att en del av förskollärarna förstår innebörden men att de har svårt att sätta ord på vad de egentligen menar när de försöker förklara. Ett fåtal av förskollärarna kan förklara och koppla samman omsorg, utveckling

och lärande och menar att omsorg och lärande hänger ihop och att det bottnar i barns trygghet och behov.

[...] kan jag inte skapa en trygghet så kan jag inte nå barnets lärande heller, barnets kunskap och barnets intresse. Jag måste ha tillit till barnet och barnet måste ha tillit till mig och det skapar jag genom att visa att jag bryr mig om barnet och att jag tycker om barnet. Jag måste visa att jag vill att barnet ska lita på mig, att barnet ska vilja lära sakerna med mig och våga fråga mig om hjälp. Så det betyder väldigt mycket och där ska man börja tycker jag.

Med rätt omsorg påverkas barn positivt för då vill de utvecklas. De lär sig bry sig om andra, se sig själv och får lättare att sätta sig in i en annans världsbild. För jag tänker att utan omsorg är man ingenting, då är man egentligen bara blank.

Några förskollärare nämner att det är lättare att skapa ett lärande om man arbetar för att alla barn är trygga på avdelningen, i sig själva, med varandra och med de vuxna.

5.3. Jämförelser i omsorgsarbetet

Detta tema följs av underkategorin: omsorgsarbetets likheter och skillnader.

5.3.1. Omsorgsarbetets likheter och skillnader

Alla förskollärare är överens om att barn, oavsett ålder, behöver lika mycket omsorg men på olika sätt. Förskollärarna delar uppfattning och menar att omsorg ska ske på varje individs villkor och att omsorgsarbetet ska baseras utifrån varje barns behov. Flertalet förskollärare förklarar att det fysiska behovet är större bland yngre barn och att omsorgsarbetet är mer omfattande eftersom arbetet med yngre barn kräver mer och innefattar fler praktiska rutinsituationer. Förskollärarna menar vidare att yngre barn oftast behöver mer närhet, än äldre barn, och att de är mer beroende av en närvarande och omhändertagande person.

[...] ett litet barn vill ha mer närhet än vad ett äldre barn vill ha men då får man vara med det äldre barnet på ett annat vis, man kan vara bredvid dem och vara med när de leker och liksom skapa den känslan att där finns en vuxen person som är med om det händer något [...]

Majoriteten av förskollärarna säger att äldre barn är mer självständiga och klarar sig själva. Förskollärarna förklarar vidare att omsorg ska vara på barns egna villkor och att äldre barn ska tillåtas hålla det avstånd de själva vill. En central del är däremot att visa att man alltid finns i närheten och kan bekräfta varje barn med till exempel ett ögonkast.

Jag tror att alla barn innerst inne bara vill ha en vuxen som visar: du ser mig, du tycker om mig, du vet att jag finns [...]

Med äldre barn kanske det räcker med ett litet ögonkast, att jag ser dig där eller att... ja att man sitter och läser en bok eller hjälper dem med något. Yngre barn är mer fysiskt.

De flesta förskollärare förklarar att omsorg är något alla är i stort behov av. Det poängteras att omsorgsarbetet bör utgå från varje individ snarare än hur gammalt barnet är. Ett fåtal förskollärare utmärker sig genom att svara att omsorgsarbetet inte skiljer sig bland de yngre och äldre barn.

Nej det tycker jag egentligen inte. Nu har jag inte arbetet så mycket med de äldre men när jag varit med de yngre så tycker jag att det har varit rätt så snarlikt för att man försöker ju förmedla att jag finns för dig och att jag är här [...]

5.4. Sammanfattande analys av resultat

Förskollärarna beskriver omsorgsbegreppet ur olika perspektiv och begreppet kan tolkas som komplext eftersom förskollärarna vid vissa tillfällen har svårt att sätta ord på vad de menar. Utifrån ett relationellt perspektiv med utgångspunkt i begreppen relation, empati, kommunikation och möte trycker alla förskollärare på vikten av att skapa goda relationer och att möta varje barn utifrån deras förutsättningar. Detta är något som Aspelin (2013) menar är grundläggande för att barn ska kunna lära. Hur mötet med barn ser ut kan bero på olika faktorer som till exempel barns ålder. Omsorgsbegreppet beskrivs av förskollärarna på olika sätt när de talar om yngre eller äldre barn. Bland yngre barn kan omsorgsbegreppet förstås som något som bara finns där och är ofta en handling som sker automatiskt utan vidare reflektion kring vad det innebär. Bland äldre barn framkommer det att omsorg bör ske med lite mer försiktighet då äldre barn oftast kommit längre i sin utveckling och självständighet. Resultatet kan tolkas som att förskollärarna menar att arbetet med äldre barn kräver ett empatiskt förhållningssätt, där barns känslor och behov läses av lite mer på avstånd till skillnad från hos yngre barn. Förskollärarna menar att alla barn oavsett ålder behöver lika mycket omsorg fast omsorgen kan ges och tas emot på olika sätt. Detta kan kopplas samman med omsorgsetik, att alla barn behöver omsorg, omsorg behöver ges utifrån varje enskilt barns behov och omsorg måste bekräftas (Noddings 2012b).

När intervjun med förskollärarna berörde ämnen där omsorg sattes i relation till lärande observerades en osäkerhet, både kroppsligt och verbalt, hos förskollärarna. Detta kan förstås som att de sällan reflekterat eller ägnat sina tankar åt detta tidigare. Alla förskollärare kan redogöra för hur de själva tror att barn lär och vad barn behöver för att

lära. Deras definitioner av lärande bottnar i allt från barns personliga egenskaper, erfarenheter och intressen till sitt egna förhållningssätt. Inom förskolläraryrket är det viktigt att vara relationskompetent, att vara intresserad av varje barn, här och nu, men även att se det potentiella barnet, vad varje barn kan bli (Aspelin 2018). Det blir problematiskt för förskollärarna att se ett samband mellan omsorg, utveckling och lärande när de endast resonerar kring begreppen. När de sedan får chansen att se begreppen i ett sammanhang, utifrån sin egen verksamhet, så blir det enklare för somliga förskollärare att förklara begreppen ur ett helhetsperspektiv. Aspelin (2013) menar att förskollärare bör ha ett förhållningssätt som utgår från att omsorg, utveckling och lärande behövs och finns i alla delar av utbildningen.

6. Diskussion

Resultatet visar att omsorg har en viktig och central uppgift i förskolan men att begreppet är komplext att beskriva och förklara. Förskollärarna kan resonera kring vad omsorg betyder för dem, men de allra flesta har svårt att förklara vad omsorg i förhållande till utbildning och till barns lärande och utveckling har för betydelse. I läroplanen för förskolan har omsorgsbegreppet förtydligats och lyfts fram på flera ställen (Skolverket 2018). Resultatet visar trots detta på en problematik i hur förskollärarna ska uttrycka sig. I förskollärarnas resonemang kring omsorgsbegreppet påträffas likheter och skillnader och omsorg beskrivs utifrån både praktiska samt fysiska handlingar.

Halldén (2007) säger att omsorgsbegreppet är problematiskt eftersom begreppet används i många olika situationer och på olika sätt. Josefson (2018) styrker detta och menar att begreppet är svårfångat då det finns många olika tolkningar på hur begreppet ska betraktas. I resultatet kan det utläsas att det vanligaste sättet, enligt förskollärarna, är att beskriva omsorg utifrån barns behov där närhet, trygghet och respekt benämns. Resultatet visar även att det finns resonemang kring att förskollärare bör se barns behov och tillgodose dem, vilket förskollärarna menar kan ske bland annat genom att ge barn närhet och att vara en närvarande pedagog som ser varje individ i varje situation. Enligt Villanueva Gran (2018) bör förskollärare ha ett professionellt och empatiskt förhållningssätt för att uppfatta barns signaler.

Genomgående i resultatet är trygghet ett begrepp som benämns ofta och Villanueva Gran (2018) menar vidare att förskollärares etiska förhållningssätt gör att barn blir trygga i sig själva, med andra och på förskolan. Noddings (2012b) menar att trygghet syns genom att barn ger respons på de omsorgshandlingar som de får. Omsorgsetik kräver att människor tar emot och bekräftar omsorgshandlingen för att den ska bli fullföljd. Däremot kan det hända att en förskollärare blir bortvald som omsorgsgivare av ett barn, vilket enligt Noddings (2012b) kan tolkas som att ett barn inte känner tillit till förskolläraren. Det kan även bero på att barn upplever att ett intrång på deras integritet görs (Josefson 2018). Villanueva Gran (2018) menar att omsorgshandlingar ska ske på varje barns villkor, att varje barn ska respekteras och att det ska lyssnas på det varje barn ger uttryck för. Förskollärares relationskompetens blir därmed viktig i yrket för att kunna utföra omsorgsfulla handlingar utifrån varje barns behov. Bekräftas handlingarna kan det tolkas som att barn och förskollärare fått en tillitsfull relation (Aspelin 2018). Josefson (2018) poängterar däremot att det inte blir omsorg endast på grund av att handlingar utförs med en baktanke att det är omsorg. Omsorg behöver, precis som Aspelin (2018) menar, bekräftas.

Omsorg som begrepp brukar, enligt Halldén (2016), ha en stark koppling till de praktiska rutinsituationer som sker i förskolans vardag. Läroplanen för förskolan lyfter att barn ska erbjudas en balanserad dagsrytm där rutinsituationer är anpassade efter barns behov (Skolverket 2018). Resultatet visar dock att endast ett fåtal förskollärare beskriver omsorg som en del av de praktiska handlingarna så som blöjbyte, mat och vila. Eidevald och Engdahl (2018) menar att omsorg och lärande inte bör skiljas åt utan att omsorg bör ses i lärandet och att lärande bör ses i omsorg. Som förskollärare kan man på ett medvetet sätt skapa en interaktion med barn under rutinsituationer, till exempel öva samspel och kommunikation under ett blöjbyte eller en matsituation (Villanueva Gran 2018). Det är även i rutinsituationer som förskollärare kan få en chans att skapa ett mellanmänniskt möte med varje barn (Aspelin 2018). Omsorg knyts idag an till lärande och utveckling, där lärande ska ses som någonting som sker hela tiden (Skolverket 2018). Eftersom att lärandet fått en större och starkare betoning i förskolan så menar Halldén (2016) att omsorg riskerar att bli mindre påtaglig i utbildningen. Det kan vara därför resultatet visar på mångsidighet och att förskollärarna i studien har olika definitioner på omsorgsbegreppet. Skolinspektionen (2018) menar att omsorgsarbetet i förskolan är

bristfälligt, vilket skulle kunna vara en antydning på att omsorg hamnat i bakgrunden då lärandet tagit över. Däremot visar den nya läroplanen för förskolan att omsorgsbegreppet ska få mer utrymme i utbildningen (Skolverket 2018). Detta borde vara en indikation på att omsorg har en stor betydelse för barns lärande. Trots detta verkar lärande ofta ha en tendens att ta överhand eftersom utbildningen blivit mer kunskapsinriktad.

Omsorg ses, utifrån Eidevald och Engdahl (2018), som en central komponent i allt som betecknas som utbildning i förskolan. Resultatet visar att även förskollärarna ser omsorg som en viktig del men de lägger betoning på trygghet i omsorg som det viktigaste. Vidare visar resultatet att de flesta förskollärare, i studien, har svårt att förklara omsorg, utveckling och lärande ur ett helhetsperspektiv. Dessa förskollärare menar att det är självklart att utbildningen ska ses utifrån en helhet men de kan inte förklara detta på ett fördjupat sätt. Ett fåtal förskollärare får dock lättare att resonera och förklara omsorg, utveckling och lärande när det sätts i förhållande till deras egen verksamhet. De förstår innebörden men har svårt att förklara helheten verbalt. Att förskollärarna förstår innebörden när de får möjligheten att koppla det till sin egen verksamhet skulle kunna bero på att just de förskollärare är vana vid att didaktiskt planera situationer till sin verksamhet. Aspelin (2018) poängterar att en skicklig förskollärare besitter en didaktisk kompetens där de kan undervisa och utmana barn utifrån pedagogiska relationer. En anledning till att de inte kan förklara helheten verbalt kan vara att de sällan reflekterar muntligt kring detta, med till exempel kollegor. Det är troligtvis inte samma sak att reflektera för sig själv, att sätta ord på det man tänker är kanske inte alltid så lätt. Resultatet visar vidare att ett fåtal av studiens förskollärare kan resonera utifrån ett helhetsperspektiv och förskollärarna menar, precis som Eidevald och Engdahl (2018) att det behövs ett omsorgsfullt samspel på det fysiska, sociala och emotionella planet för att kunna främja barns lärande. En förklaring på varför det finns skillnader bland förskollärarnas resonemang kring hur helheten kan förklaras och arbetas utifrån kan vara att läroplanen för förskolan är tolkningsbar och att det inte framgår tydligt i styrdokumentet hur arbetet med omsorg, utveckling och lärande ska ske i praktiken (Skolverket 2018). Det kan även vara, som tidigare nämnts, på grund av att omsorgsbegreppet är mångfacetterat och därmed blir problematiskt att omsätta i förhållande till barns lärande (Josefson 2018). Inom den relationella pedagogiken är relationen mellan förskollärare och barn avgörande för förskolans kvalitet och för barns

framgång i utbildningen (Aspelin 2018). Det blir på så vis väsentligt att lyfta det som fåtalet förskollärare resonerar kring, att komma ner på ett personligt plan hos varje barn, se hur barnet verkligen är och nå hela barnet, i det som benämns som mellanrummet. Detta för att, precis som förskollärarna i studien resonerar kring, nå barn fysiskt, socialt och emotionellt för att lägga grunden till ett djupare lärande (Aspelin 2013).

Utifrån resultatet resoneras helhetsperspektivet i förhållande till något som måste botten i trygghet, vilket Noddings (2012b) menar har utgångspunkt i ett etiskt förhållningsätt mot varandra. Att till exempel möta varandra med respekt och att ge barn den tillsyn och uppmärksamhet de är i behov av, är själva grunden för att barn ska känna trygghet. Detta krävs eftersom att förskolan är en plats där människor är i relation med varandra och behöver integrera (Aspelin & Johansson 2017). Varje förskollärare behöver därmed arbeta för att skapa pedagogiska relationer till alla barn, vilket först och främst måste botten i trygghet, precis som förskollärarna i studien resonerar kring. Detta för att varje barn ska känna tillit och för att ett vidare lärande ska kunna ske (Persson & Gustafsson 2016). Som förskollärare blir det därför viktigt att utgå från varje barns behov och att ge varje barn den omsorg de behöver, där de får en bra balans mellan aktiviteter och vila för att orka dagen på förskolan och för att orka lära (Skolverket 2018). Det blir genom resultatet synligt att relationen till varje barn är viktig för att kunna skapa lustfyllda lärandesituationer utifrån barns intressen och erfarenheter (Aspelin 2018). Resultatet kan vidare kopplas till begreppet *educare* då ett fåtal förskollärare i studien pratar om att integrera omsorg och lärande, där de poängterar omsorgens betydelse för lärandet (Halldén 2007). Helhetsperspektivet kan därmed uppnås genom att ingå i omsorgsfulla relationer med varje barn.

Utifrån resultatet finns det påtagliga likheter i förskollärarnas resonemang kring omsorgsbegreppet beroende på om de talar om yngre eller äldre barn. Det finns inga märkbara skillnader mer än att ett fåtal förskollärare svarar nej på frågan om omsorgsarbetet skiljer sig mellan yngre och äldre barn. Vid vidare resonemang var dock alla förskollärare överens om att alla barn som verkar inom förskolan behöver omsorg men att omsorg ser ut på olika sätt. Med utgångspunkt i förskollärarnas resonemang beror omsorg inte på åldern utan snarare på varje barns individuella behov. Förskollärarnas resonemang kan stödjas i Josefson (2018), som menar att barn ska mötas där de befinner sig och utgå från vad varje enskilt barn behöver. I studiens resultat kan det dock utläsas

att förskollärarna motsäger sig själva. Först menar de att omsorg ska ges utifrån barns individuella behov men senare resonerar flertalet förskollärare kring åldern. Förskollärarna menar att yngre barn behöver fysiska omsorgshandlingar och att äldre barn är mer oberoende men behöver en närvarande pedagog som låter dem vara självständiga. Eidevald och Engdahl (2018) påstår samma sak och menar att äldre barn bör få träna på att ta ansvar och själva få öva på att utföra omsorgshandlingar då behovet av att ge och få omsorg alltid finns. Enligt Colnerud (2006) har alla människor en förmåga att både ge och få omsorg. Att ha omsorg om någon innebär däremot ibland att ge mer omsorg än vad som fås tillbaka (Josefson 2018). Majoriteten av förskollärarna säger att äldre barn är mer självständiga och att de klarar sig själva mer än vad yngre barn gör. Barn bör få utforska och upptäcka på egen hand, tillåtas göra misstag och försöka igen. När barn självständigt ingår i sociala sammanhang utvecklas deras empatiska förmåga, de lär sig tolka och förstå vad andra människor behöver och lär sig att sätta sina egna känslor åt sidan, vilket är viktigt för att bland annat kunna ge omsorg (Noddings 2012b). Eidevald och Engdahl (2018) menar att det ingår i förskolläraryrket att undervisa barn så att de utvecklar förmågan att kunna ta emot omsorg och själva kunna ge andra omsorg och utifrån läroplanen för förskolan ska förskolan stärka barns empatiska förmåga och präglas av omsorg om andra människors välbefinnande och utveckling (Skolverket 2018).

6.1. Slutsats

För att besvara första forskningsfrågan, hur omsorgsbegreppet kan beskrivas, visar förskollärarna att definitionen är mångtydig. Förskollärarna beskriver omsorgsbegreppet som något som kan handla om vardagliga praktiska rutinsituationer, fysiska och psykiska behov. Resultatet visar att omsorg kan förstås som ett relationellt arbete där förskollärarna resonerar kring att arbetet kräver ett socialt, relationellt och ett empatiskt förhållningssätt där mötet står i centrum i allt som rör förskolans utbildning.

På forskningsfrågan gällande förskollärarnas resonemang kring omsorgsbegreppet i förhållande till barns utveckling och lärande fanns det varierande tankar. Förskollärarna hade överlag svårt att förklara omsorg, utveckling och lärande ur ett helhetsperspektiv men några av dem resonerade kring vikten av att integrera begreppen i utbildningen. Förskollärarna resonerade kring att grunden för barns utveckling och lärande måste utgå

från trygghet där förskolläraren bör vara en förebild som ser, förstår och möter varje barn efter deras individuella behov för att kunna främja barns lärande.

Utifrån den tredje forskningsfrågan gällande likheter och skillnader kring omsorgsbegreppet beroende på om förskollärarna talar om yngre eller äldre barn, finns det likheter i förskollärarnas resonemang då de diskuterar på liknande sätt vad barn behöver i omsorgsarbetet och på grund av att de resonerar kring att arbetet bör utgå från barns individuella behov och åldersgrupp. Det finns även en liten skillnad i förskollärarnas resonemang då ett fåtal till en början resonerade kring att det inte bör finnas någon skillnad i omsorgsarbetet bland barn. Dessa förskollärare landade dock därefter i ett resonemang som kan kopplas till och är likt de övriga förskollärarnas.

Sammanfattningsvis visar denna studie att omsorgsbegreppet är komplext och beroende på vem som resonerar kring begreppet så finns det olika definitioner. Att begreppet tolkas olika kan ha att göra med att det inte tydligt står i styrdokument och tidigare forskning hur omsorgsarbetet kan och ska omsättas praktiskt i utbildningen. Studien visar även att omsorg behövs i utbildningens alla delar. Barn i förskolan är i behov av omsorg, att ge och att få.

6.1.1. Vidare forskning

Eftersom det inte tydligt framgår i varken styrdokument eller tidigare forskning hur omsorg, utveckling och lärande omsätts i praktiken vore det önskvärt med mer forskning kring ämnet. Det hade varit intressant att utföra en liknande studie fast med fokus på observationer för att undersöka hur förskollärare verkligen arbetar med omsorgsbegreppet och omsorg utifrån ett helhetsperspektiv i utbildningen. Det kan hända att verksamma förskollärare redan arbetar kring helheten utan att se och förstå det. Därför skulle vidare forskning vara nödvändigt för att kunna synliggöra sambandet ytterligare genom konkreta exempel tagna från verkligheten.

7. Referenser

- Aspelin, J. (2013). Vad är relationell pedagogik?. I Aspelin, J. (red.) *Relationell specialpedagogik – i teori och praktik*. Kristianstad: Kristianstad University Press. ss. 13-26.
- Aspelin, J. (2016). Pedagogisk omsorg. I Riddersporre, B. & Bruce, B. (red.) *Omsorg i en förskola på vetenskaplig grund*. Stockholm: Natur & Kultur. ss. 49-64.
- Aspelin, J. (2018). *Lärares relationskompetens: Vad är det? Hur kan den utvecklas?* Stockholm: Liber.
- Aspelin, J. & Johansson, L. (2017). Relationell pedagogik – ingång till ett fält. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 22(3-4), ss. 159-165.
- Colnerud, G. (2006). Nel Noddings och omsorgsetiken. *Utbildning & demokrati*, 15(1), ss. 33-41.
- Denscombe, M. (2016). *Forskningshandboken: För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur.
- Eidevald, C. & Engdahl, I. (2018). *Utbildning och undervisning i förskolan – omsorgsfullt och lekfullt stöd för lärande och utveckling*. Stockholm: Liber.
- Eidevald, C., Engdahl, I., Frankenberg, S., Lenz Taguchi, H. & Palmer, A. (2018). Omsorgsfull och lekfull utbildning och undervisning i förskolan. I Sheridan, S & Williams, P. (red.) *Undervisning i förskolan - en kunskapsöversikt*. Skolverket. ss. 81-91.
- Engdahl, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (2015). Uppdraget. I Engdahl, I & Ärlemalm-Hagsér, E. (red.) *Att bli förskollärare - mångfacetterad komplexitet*. Stockholm: Liber. ss. 38-41.
- Halldén, G. (2007). Omsorgsbegreppet och bilden av barnet. I Halldén, G. (red.) *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag. ss. 60-80.

Halldén, G. (2016). Omsorg i förskolan och omsorg om förskolan. I Riddersporre, B. & Bruce, B. (red.) *Omsorg – i en förskola på vetenskaplig grund*. Stockholm: Natur & Kultur. ss. 35-48.

Josefson, M. (2018). *Det ansvarsfulla mötet – En närhetsetisk analys av omsorgens innebörder i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

Lilja, A. (2013). *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.

Löfdahl, A. & Folke-Fichtelius, M. (2015). Preschool's new suit: care in terms of learning and knowledge. *Early Years*, 35(3), ss. 260–272.
<https://doi.org/10.1080/09575146.2014.995600>

Magne Holme, I. & Krohn Solvang, B. (1997). *Forskningsmetodik: Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

Noddings, N. (2012a). The caring relation in teaching. *Oxford Review of Education*, 38(6), ss. 771-781. <http://dx.doi.org/10.1080/03054985.2012.745047>

Noddings, N. (2012b). The language of care ethics. *Knowledge Quest*, 40(5), ss. 52-56.

Palmér, H., Henriksson, J. & Hussein, R. (2014). Integrating Mathematical Learning During Caregiving Routines, A Study of Toddlers in Swedish Preschools. *Early Childhood Educ J*, 44, ss. 79-87. DOI 10.1007/s10643-014-0669-y

Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, S. & H Gustafsson, L. (2016). Omsorg – kärlek, medkänsla och noggrannhet. I Riddersporre, B. & Bruce, B. (red.) *Omsorg – i en förskola på vetenskapligt grund*. Stockholm: Natur & Kultur. ss.15-31.

SFS 2010:800. Skollag. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen (2018). *Slutrapport: Förskolans kvalitet och måluppfyllelse: Ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan Lpfö 18*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2019). *Omsorg i förskolan är en förutsättning för undervisning*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/omsorg-i-forskolan-ar-en-forutsattning-for-undervisning> [2019-09-18]

Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2017). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Villanueva Gran, T. (2018). *Inget lärande utan omsorg*. <https://forskolan.se/inget-larande-utan-omsorg/> [2019-09-18]

Westberg, J. (2019). Förskolans historia. I Larsson, E. & Westberg, J. (red.) *Utbildningshistoria*. Lund: Studentlitteratur. ss. 107-1.

Bilaga 1

Missivbrev till förskollärare

Hej! Vi är två studenter, Jenny Nordgren och Emma Rossander, som under höstterminen 2019 läser förskolläraryrkesutbildningens sista termin på Högskolan Kristianstad. Vi har nu börjat skriva vårt examensarbete som kommer att handla om hur förskollärare resonerar kring omsorg i förskolan, och vi skulle därför vilja träffas för en kort intervju. I samtalet kommer vi att använda oss av ljudupptagning som kompletteras med anteckningar om vi anser det nödvändigt. Vi vill härmed betona att det är dina tankar och åsikter som är viktiga för oss, inte "rätt eller fel" svar. Om så önskas finns möjlighet att få ta del av studien när den är avslutad och klar.

I vår studie utgår vi från de forskningsetiska principerna som innehåller *informationskravet* vilket innebär att deltagarna i studien får ta del av relevant information samt villkor för deltagande. Det är frivilligt att delta i studien och man får avbryta sin medverkan när man vill. Som deltagare i studien har man rätt att bestämma över sin medverkan men behöver lämna in medgivande, i detta fall skriftligt, vilket innefattas av *samtyckeskravet*. Uppgifter som samlas in kommer att vara skyddade av *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* vilket garanterar deltagarnas anonymitet samt att insamlat material endast används i vår studie. Eventuella personuppgifter kommer även att registreras på Högskolan Kristianstad i enlighet med lagen om hantering av personuppgifter (GDPR).

Vi önskar besked om ert samtycke **senast den 25/9**. Ni är välkomna med frågor eller om ni har funderingar på mail eller telefon:

Med vänliga hälsningar

Jenny Nordgren

XXX

XXX

Emma Rossander

XXX

XXX

Handledare: Lena Bäckström

XXX

Vid samtycke önskar vi underskrift nedan:

Underskrift och datum

Namnförtydligande

Bilaga 2

INTERVJUFRÅGOR

Utbildning: Förskollärare

Åldersgrupp:

- Vad innebär begreppet omsorg för dig?
- Vad behöver barn, enligt dig, för att lära? Vad är viktigt?
- Vad är syftet med omsorg och vilken betydelse har den i förskolan?
- Hur tror du att omsorgen påverkar barns utveckling och lärande?
- Beskriv vad du tänker när du hör ”omsorg, utveckling och lärande ska bilda en helhet”.
 - Hur skulle du beskriva att detta syns på din avdelning?
 - Hur skulle du beskriva att du arbetar för att skapa en helhet?
 - I nya läroplanen har omsorgsbegreppet fått större utrymme. Hur kommer det att påverka verksamheten?
- Anser du att ett lärande kan ske utan omsorg? (Hur/Varför?)
- Upplever du att arbetet med omsorg skiljer sig från att arbeta med yngre eller äldre barn? I så fall på vilket sätt?
 - Är det rätt eller fel att det skiljer/inte skiljer sig? På vilket sätt?
 - Tycker du att yngre och äldre barn behöver lika mycket omsorg? (Varför/Varför inte?)